



(котрі також є елементом цивілізації, «матеріальної культури»), однак відсутня «жорстка прив'язка» його до певної суспільно-економічної формації, враховується самостійне значення для формування права духовних чинників розвитку суспільства, визнається цінність досягнень правової думки інших цивілізацій для подальшого розвитку тощо.

Таким чином, саме цивілізаційний підхід дає змогу дослідити сутність і особливості приватного права. Загалом виправданим на теперішньому етапі розвитку правової науки здається вести мову про застосування у сучасній цивілістиці загальнонаукового цивілізаційного діалектичного методу.

При цьому будемо послуговуватися розумінням терміно-поняття «цивілізація», як окресленого певними хронологічними рамками, позначення етапу у історії людства, який характеризується певним рівнем потреб, здібностей, знань, навичок та інтересів людини, способом виробництва, духовним та політичним устроєм суспільства. Враховуємо також, що, із певними застереженнями згаданий феномен може позначатися як терміном «цивілізація», так і терміном «культура». У контексті такого розуміння цивілізації має з'ясуватися й концепт права взагалі і приватного права, зокрема.

Не зупиняючись тут окремо на розгляді питань структури цивілізації (культури), що мали можливість зробити у попередніх працях, зазначимо лише, що з «погляду цивілізаційного» право не тільки, і навіть, не стільки, належить до елементів соціально-політичного устрою, але, у першу чергу, є (має бути) складовою духовного світу людини та її світогляду, виступає результатом прояву ментальності та елементом суспільної свідомості.

Відтак можна погодитися з думкою, що юридичний світогляд, правова теорія (доктрина), ідеологія мають вирізнятися духовно-культурологічним характером, тобто, спиратися на духовно-культурну правосвідомість. У цьому випадку право не буде сукупністю юридичних норм, виданих державою, або якимось абстрактним, моральним началом. Воно за природою своєю більш складне і не може бути зведеним до одного «знаменника». У рамках духовно-культурологічної концепції право виступає не лише у вигляді юридичного явища (система нормативно-правових узагальнень, регулятор суспільних відносин, один із засобів державного примусу, нормативна основа правової системи тощо), але й як феномен правової свідомості, духу, менталітету, як елемент культури суспільства, частина духовного простору суспільства, прояв способу етнонаціонального життя.

Переосмислення позитивістського сприйняття правосвідомості з позиції його більш широкого розуміння, з точки зору його об'єктивного вклю-

чення у духовно-культурологічний контекст, припускає активне використання у праві таких понять (що складають основу духовно-культурологічного підходу у правознавстві), як юридичний дух, правова духовність, юридичне споглядання, правова рефлексія, сенс правосвідомості, ейдос правосвідомості, правовий менталітет, абстрактна правосвідомість, юридична підсвідомість – як на теоретичному, так і на практичному рівнях [3, с. 349].

При розгляді його під таким кутом зору, право може бути у найбільш загальному виді охарактеризоване як іманентно властивий цивілізації феномен, що одночасно виступає як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості, є складовою духовного світу людини та її світогляду, відображаючи уявлення окремих індивідів та суспільства про статус людини, правду і кривду, справедливість, добро і зло, порушення та поновлення прав, злочин та покарання, гуманізм і жорстокість тощо.

Що стосується приватного права, то для визначення його, як концепту, передусім, необхідно з'ясувати чинники, котрі впливають на характеристику цього поняття.

Тут варто зауважити, що, як суспільний феномен, котрий стосується і окремого індивіда, і суспільства в цілому, право може розглядатися під кутом зору оцінки його значення як для приватних осіб, так і для суспільства. Це й послужило основою традиційних досліджень дихотомії «приватне право – публічне право», у якій приватне та публічне право виступають як сфери правового регулювання відповідних груп відносин. Вони виникають на підґрунті природного права і на втілення його норм в життя. При цьому приватне право у об'єктивному сенсі тут виступає як сукупність природних прав приватної (окремої) особи, а публічне право – як правова форма і продовження публічної влади з усіма її перевагами і вадами.

Визнаючи доцільність з погляду методології дослідження використання дихотомії «приватне право – публічне право» для розмежування останніх, як правових категорій, слід зауважити, що вказана конструкція є умовною, а відтак за її допомогою можуть бути визначені лише загальні засади правового регулювання у приватноправовій та публічно-правовій сферах. Тому здається доцільним використати для з'ясування сутності приватного права другий із згадуваних на початку цієї статті методологічних імперативів – характеристику приватного права, як концепту, враховуючи при цьому, що зараз у гуманітарних науках у зв'язку з підвищеним інтересом до ролі культурної особистості аналізу концептів – слів, які несуть у собі потенційний заряд величезного досвіду попередніх





тифікації (що знаходить відображення у звичаях, традиціях, релігії чи інших світоглядних ученнях) та цивілізаційній ідентифікації його сусідами.

Спираючись на таке припущення, оберемо як предмет для подальшого аналізу концепти «ментальність» та «менталітет».

У літературі слушно зазначалося, що дослідження у цій галузі актуалізуються в умовах поляризації суспільства, наростання соціальної диференціації і гальмування зростаючої національної самосвідомості, що зумовлює необхідність пошуку шляхів вдосконалення механізмів гармонізації суспільних відносин. Але при цьому реальністю є й те, що понятійний ряд: «ментальність», «менталітет», «дух народу», «психологія поколінь», котрі все частіше розуміються як антитеза глобалізації, зазвичай, не наповнені конкретним змістом, а мають абстрактно-метафоричний характер, виступаючи елементом публіцистичної риторики [13, с. 21-22].

Враховуючи зазначене вище, розглянемо, що таке є «менталітет» та «ментальність», аби затим встановити, яке значення вони мають для характеристики права, приватного права та їх місця у системі концептів.

Менталітет (нім. Mentalität, від лат. mens, -ntis – розум, мислення) – сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних особливостей мислення етносу, соціальної групи або індивіда, що виявляється в культурі, мові, поведінці та ін.; національне світосприйняття [14, с. 377].

Менталітет визначається також як система переконань, уявлень і поглядів індивідууму або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь. Ключовими словами в визначенні менталітету є картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів [15].

Варто зазначити, що у сучасних умовах менталітету надається значення одного з основних понять сучасного гуманітарного знання, котре, як таке, що включає в себе головні характеристики етносу, є одним з провідних критеріїв при зіставленні націй одна з одною. Взятий у такому сенсі, «менталітет» як спосіб мислення, світосприйняття, духовної настроєності, притаманні індивіду або групі, використовується для характеристики національних особливостей народів, особливостей культури. У цьому контексті наголошується, що менталітет не тотожний свідомості, він не збігається з образами дії і тим більше з висловлюваними людиною думками. Менталітет стоїть за ними і визначає межу між тим, що людина може помислити і допустити, і тим, що вона відчуває як «немислиме», «неможливе». На згаданому тлі логічним виглядає й твердження,

що феномен менталітету виявляє неконфліктність природного і культурного, емоційного і розумового, ірраціонального і раціонального, індивідуального і суспільного в природі людини, і що за допомогою поняття «менталітет» можливо охарактеризувати широкий спектр культурних феноменів – від традицій, етапів духовного розвитку культури до образу думок, душевного складу, типу мислення різних спільнот. Однак, попри згадку про те, що менталітет виступає як характеристика стану рівня і спрямованості свідомості не лише групової, але й індивідуальної, її здатності до засвоєння норм, принципів і цінностей життя, до адаптації до умов соціального середовища, впливу на неї, до відтворення досвіду попередніх поколінь, у кінцевому підсумку він характеризується як єдність образу думок, культурних особливостей нації і, зокрема, національної мови, детерміновані економічними і політичними умовами життя в історичному контексті [16].

Аналогічний акцент є помітним і у публікаціях, де менталітет характеризується як «...устойчивая совокупность психических, интеллектуальных, эмоциональных и культурных особенностей, присущих той или иной этнической группе, нации, народности. Также этот термин может быть использован для характеристики мировоззрения, образа мысли конкретного человека». При цьому підкреслюється, що менталітет формується на основі спільного історичного, культурного, соціального та економічного розвитку тієї чи іншої спільноти. Поняття менталітету об'ємне й охоплює погляди, оцінки, цінності, норми поведінки і моралі, «умонастроєння», релігійну приналежність та багато інших нюансів, що характеризують ту чи іншу групу людей. Риси менталітету яскраво проявляються у поведінці його носіїв, стаючи особливо помітними, якщо людина потрапляє в інше культурне середовище [17].

У зв'язку з поширеністю такого підходу маємо зазначити, що ухил у бік «публіцизації» менталітету навряд чи можна визнати виправданим.

Як згадувалося вище, у багатьох випадках, терміно-поняття «менталітет» і «ментальність» не розмежовують, а відтак і визначення пропонується «єдине на двох».

Часом прямо вказується, що «менталітет» і «ментальність» – це синоніми і пропонується стисле їх визначення як напряму думок, сукупності розумових навичок і духовних установок, властивих індивіду або групі осіб [18]. Інші автори про синонімічність термінів не згадують, але вона впливає з визначення ними цього феномену. Зокрема, зазначається, що «менталітет, ментальність (від англ. Mentality, фр. Mentalite) – являють собою «умонастроєння», особливий духовний склад розуму, джерело мислення, світовідчуття, світосприйняття,

ідеології, віри; особливість індивідуальної і суспільної свідомості людей, їх життєвих цілей, моделей поведінки; індикатор специфічних рис соціалізації людини і соціальних груп, їх самобутності та суверенності; спосіб бачення світу, стійкі раціональні та емоційні, логічні, чуттєві, правові та ціннісні погляди, стійкі думки й образи, узагальнені і поширені уявлення про політичні реалії, цінності та ідеали. Менталітет формується під впливом соціальних факторів, тому індивід, опиняючись в групі, всупереч традиційному розумінню, мимоволі вбирає в себе її характеристики. ... Менталітет може бути присвоєний в результаті соціального впливу» [16].

Зняти протиріччя, яке тут виникає, намагаються за допомогою структурування менталітету, розглядаючи його як відкриту систему, що ґрунтується на взаємозв'язку елементів. Зокрема, пропонується «...под менталитетом понимать относительно устойчивую и целостную систему чувствований, мыслей и моделей поведения, которая отражает культурные традиции и социальный опыт адаптации определенного общества, социальной группы, отдельной личности. Менталитет – то общее, что рождается из природных данных и социально обусловленных компонентов и раскрывает представление человека о жизненном мире. Под ментальностью – глубинный уровень массового сознания, картину мира, воплощенную в системе образов и представлений» [19].

При цьому менталітет характеризується як відкрита система, структура якої являє собою взаємозв'язок елементів: базового (інваріантного), що виконує функцію відтворення та збереження системи за рахунок незмінних архетипів (глибинних, часто неусвідомлюваних установок колективного і особистого несвідомого), і рухомого (динамічного), що виконує функцію розвитку системи за рахунок зміни сукупності «смысложизненных» цінностей, котрі приймаються або відкидаються суспільством або індивідом. Процес формування менталітету, як правило, тривалий і визначається низкою обставин: характером історичного процесу, культурою суспільства, стандартами поведінки, стилями мислення, умовами життя конкретної людини тощо [19].

Розуміння менталітету, як системи, приваблює. Однак у наведеному вище розумінні є суперечливості. Зокрема, позиція авторки не зовсім послідовна, оскільки вона розрізняє «менталітет» і «ментальність», однак, разом із тим, далі веде мову про систему «менталітету», але не «ментальності». Отож, знову постають питання про сутність зазначених терміно-понять, їхнє співвідношення, доцільність їх розрізнення тощо.

Деякі дослідники цього явища стверджують, що змістовне наповнення і «сопряжённость» по-

нять «менталітет» і «ментальність» розглядаються як зумовлені просторово-часовою локалізацією, відображенням у свідомості суб'єктів еволюції реального буття у конкретно-історичних умовах. Менталітет визначається як певна інтегральна характеристика людей, які живуть в «окремій» культурі, котра дозволяє описати своєрідність бачення цими людьми довкілля і пояснити специфіку їхнього реагування на нього. Іншими словами, менталітет характеризують як загальний «розумовий інструментарій», який дає можливість по-своєму сприймати і усвідомлювати своє природне та соціальне оточення і самих себе.

У випадках, коли йдеться про менталітет конкретної епохи, конкретної соціальної групи або класу, часто вживається не термін «менталітет», а термін «ментальність». Відмінність між ними тоді вбачають у тому, що менталітет має загальне, уселюдське значення, а ментальність може стосуватися різних соціальних страт та історичних часів.

У підсумку менталітет характеризується як один з чинників, які здійснюють інтегруючий вплив на свідомість суспільства і забезпечують безперервність та наступність у його розвитку, внаслідок чого має місце континуїтет різних типів ментальності. Скажімо, групова ментальність у соціокультурному контексті може розглядатися як відображення сукупного культурно-історичного, національного і соціального досвіду, пропущеного через свідомість конкретної особи [20].

Отже, феномен менталітету розглядається як чинник впливу на розвиток соціуму і, певною мірою, на соціально-історичний процес, а специфіку такого впливу вбачають у тому, що менталітет, як соціально-політичний та етнокультурний феномен, пов'язаний з економікою, політикою і культурою.

Натомість ментальність оцінюється як явище, що має властиві їй характеристики у вигляді джерел (думка, погляди тощо), властивостей і функцій («самостійність», мотиваційність, метаморфозність, соціальність тощо), котрі визначають походження, стан, фактори впливу, а також міру і ступень оцінки соціальних процесів [21].

Таким чином, «менталітет» є провідною категорією щодо ментальності, національного характеру і національної самосвідомості. Ментальність відображає певні універсальні конструкти духовного життя суспільства у конкретні історичні періоди. Національний характер і національна самосвідомість входять до складу постійної компоненти менталітету. До перемінної компоненти відносять образи та уявлення народу про різні явища буття, цінності тощо.

Сутність менталітету вбачають у тому, що, будучи присутнім у всіх сферах життєдіяльності лю-

дини і соціальної спільноти, він є призмою, через яку людина сприймає довкілля і взаємодіє з ним. Менталітет впливає на формування розуміння, бачення світу, цінностей, визначає способи реагування на те, що відбувається довкола, і при цьому сам піддається трансформації внаслідок змін у різних сферах життя суспільства.

На такому підґрунті менталітет характеризують як «...духовную основу жизни народа, включающую миропонимание, мировосприятие, мироощущение, определенный образ мышления, которые неявно выражены (но непременно присутствуют) в культуре, традициях, поведении людей» [22].

Повертаючись до характеристики термінопоняття «ментальний», варто згадати про особливості його лінгвістичного тлумачення. Так, латинське *mentalis* означає «розумовий, духовний», тобто, той, що стосується менталітету; той, що належить до особливого способу мислення, духовності (наприклад, ментальна характеристика нації) [14, с. 377]. Проте, нерідко на призначенні цього терміну забезпечити характеристику саме соціальної спільноти наголошується вже при його етимологічному аналізі. Для цього береться не єдиний латинський термін *mentalis* – розумовий, духовний, а розглядаються дві його складові: *mens* або *mentis* – розум і *alis* – інші), чим підкреслюється, що йдеться про стійку сукупність психічних, інтелектуальних, емоційних та культурних особливостей, властивостей тієї чи іншої етнічної групи, нації, народності. При цьому допускається, що цей термін може бути використаний також для характеристики світогляду, способу мислення конкретної людини. Такий підхід обґрунтовується тим, що він бере початок від «деятельности французской исторической Школы «Анналов». Анналисты понимали под менталитетом то, что объединяло короля Франции и рядового солдата, то есть менталитет предстаёт именно, как коллективная черта, а не индивидуальная» [23].

Не вступаючи тут у дискусію щодо виправданості розуміння термінопоняття «ментальний» як характеристики індивіду чи спільноти, варто усе ж зазначити, що менталітет можна розглядати і як такий, що властивий спільноті, а відтак поширюється на тих, хто до неї належить, але так само і як такий, що складає суму якостей індивідів, що входять до спільноти. До речі, таке бачення менталітету більш властиве українським авторам, ніж зарубіжним. Так, О.С.Стражний характеризує менталітет як надбання кожної окремої людини, що може бути спільним для якоїсь групи тощо [24]. Г.Є. Смітюх і В.В.Стрілецький визначають менталітет як характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але базується на структурних елементах сфери підсвідомого, що включають в

себе архетипи як окремої особистості, так і етносу в цілому [25].

Такий підхід здається більш виправданим, оскільки логічно припустити, що сукупність особистостей утворює спільноту, а не навпаки, а відтак сукупність індивідуальних свідомостей та підсвідомостей (ментальностей) може утворити колективний менталітет (хоча останній знаходиться з ними у реординаційному зв'язку). Відтак можна припустити, що вже саме обрання підходу до визначення менталітету залежить від менталітету дослідника, тобто того, хто таке визначення формулює чи аналізує.

Повертаючись до характеристики групи концептів, які нас цікавлять, зазначимо, що, у свою чергу, термінопоняття «ментальний» є підґрунтям визначення концепту «ментальність», котрий, як зазначалося, іноді вважається синонімом слова «менталітет».

Ментальність (від ментальний) – духовність; специфічний для особи або суспільної групи спосіб мислення, його соціальна та біологічна зумовленість; особливий тип світосприйняття [14, с. 377].

У філософії ментальність розуміється як «образ мышления, общая духовная настроенность и способ поведения человека, группы, которые большей частью связаны с определенными ценностными акцентами в отношениях к действительности. В той степени, в какой все индивиды в группе характеризуются одинаковым менталитетом, говорят о социальном менталитете» [26, с. 268-269].

Менталітет на такому підґрунті також визначають як «...относительно устойчивую и целостную систему чувствований, мыслей и моделей поведения, которая отражает культурные традиции и социальный опыт адаптации определенного общества, социальной группы, отдельной личности. Менталитет – то общее, что рождается из природных данных и социально обусловленных компонентов и раскрывает представление человека о жизненном мире», а ментальність – як «...глубинный уровень массового сознания, картину мира, воплощенную в системе образов и представлений» [19].

Отже маємо матеріал для узагальнень. Менталітет суспільства визначається як глибинний рівень суспільної свідомості, як стійка система життєвих установок. При цьому установка – це певний «фон» сприйняття явищ, вона визначає ставлення до явищ і, отже, характер діяльності. Внаслідок того, що менталітет – це сукупність найбільш загальних рис, середня для всіх верств і соціальних груп населення даного суспільства в цілому, можна вибрати деякі окремі випадки формування ознак, які, звичайно, будуть тільки підмножиною численних складових менталітету.

Менталітет базується не на системі логічних категорій і понять, а на суперечливих образах або стереотипах думок, уявлень, дій, які навертають людину до певних типів реакцій. Він – своєрідний механізм, що визначає характер довготривалих форм поведінки і думок людини в рамках тієї чи іншої спільності.

Менталітет виступає як характеристика стану рівня і спрямованості свідомості (індивідуальної і групової), її здатності до засвоєння норм, принципів і цінностей життя, до адаптації до умов соціального середовища, впливу на неї, до відтворення досвіду попередніх поколінь.

Класифікації менталітету можливі за різними підставами (за соціально-класовими і становими ознаками; за оригінальністю національного характеру, національно-етнічного менталітету (втім, характерною тут є зміна рівня класифікації, внаслідок чого називаються такі види менталітету як слов'янський, германський, англосаксонський, романський, китайський, російський, американський, хоча, цілком очевидно, що одні з них є етнічними, а інші – національними); за особливостями зрізу соціального життя, пов'язаного з професією, чином і сенсом життя; за ідейно-політичним характером тощо) [16].

Якщо оцінювати названі та інші підстави класифікації менталітету з точки зору їхнього значення для формування концепту та традиції права, то, поза сумнівом, найважливішим має бути визнане розрізнення менталітету за оригінальністю національного характеру (або ж, розмежування національно-етнічного менталітету).

Національний менталітет – образ мислення, духовна налаштованість, властива даній конкретній етнічній спільності. Національний менталітет – свого роду пам'ять про минуле, яка зумовлює поведінку людей і допомагає їм залишатися вірними своїм історично сформованим цінностям, традиціям.

Важливе значення мають національні традиції та цінності. Традиції – це елементи культури, які передаються з покоління в покоління. Разом із тим, менталітет формується під впливом соціальних факторів, тому, індивід, опиняючись в групі, всупереч традиційному розумінню, мимоволі вбирає в себе її характеристики.

Національний менталітет – це той культурний контекст, в якому ми росли, виховувались і живемо сьогодні. Він впливає на формування мислення кожного з нас і на ті рішення, які ми приймаємо. Тому національний менталітет нерідко визначають як історично сформовану сукупність стійких психологічних рис представників тієї чи іншої нації, що визначають звичну манеру їх поведінки та їх образ.

Розрізняють два рівні національного менталітету: перший – генетичний. Це те, з чим людина народжується і змінити не може (уроджений характер мислення, спілкування тощо); другий рівень національного менталітету (придбаний) складається з того, з чим людина не народилася, але набула під впливом виховання, навколишнього середовища тощо, а отже може змінити. Але чим раніше був закладений певний тип поведінки, тим складніше його потім змінити [16].

Саме національний менталітет (можливе синонімічне позначення – «національний характер») або ж «національно-етнічний менталітет», під яким мається на увазі образ мислення, духовна налаштованість, яка властива конкретній етнічній спільності і є у певному сенсі пам'яттю про минуле, що зумовлює поведінку людей і допомагає їм лишатися вірними своїм історично сформованим цінностям, традиціям, слугує підґрунтям характеристики національних особливостей народу, його культури (від себе додамо: у тому числі, й права). Це логічно випливає з того, що на нього сильно впливають національні цінності та традиції, якими є елементи культури, котрі передаються з покоління в покоління [16]. Як слушно зазначалося в літературі, й сам по собі концепт (яким є право) наблизений до ментального світу людини, а отже до культури та історії [8, с. 385-386]. Тому усі ці категорії взаємопов'язані і знаходяться у координаційних та реординаційних зв'язках.

Не суперечить такому висновку й характеристика менталітету (людини, суспільства, народу) як «душі» – специфічного інформаційно-енергетичного поля, що охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні життєдіяльності розгорнутої соціальної системи. Природне і культурне, раціональне (інтелектуальне) і підсвідоме (інтуїтивне), індивідуальне і суспільне – все це «перетинається» та постійно взаємодіє на рівні менталітету і здобуває кінцеву змістовну складову на вищих – духовному, моральному та релігійному рівнях [25].

У контексті дослідження концепту права маємо враховувати, що, коли менталітет слугує основою формування і критерієм розрізнення цивілізацій, то правовий менталітет є підґрунтям визначення концепту права взагалі, приватного права зокрема, а відтак і критерієм розділення правових систем.

У вітчизняному правознавстві на тлі згаданої вище недостатності досліджень загальних проблем визначення ментальності та правового менталітету (зрушення тут намітилися лише у останні роки) активно досліджуються його особливості у окремих сферах: господарський менталітет [27, с. 21], менталітет державних службовців [28, с. 23], право-



вий менталітет офіцерів Збройних Сил України [29, с. 35-49] тощо.

Звісно, такі дослідження у окремих галузях права річ, безумовно, позитивна, але хотілося б і ґрунтовної розробки загальної теорії менталітету і ментальності та правового менталітету: галузеві правові наукові пошуки, очевидно, мали б не випереджати загальнотеоретичні розвідки, а ґрунтуватися на їх результатах. Принагідно, варто зазначити, що у російській юриспруденції вже з'явилися дослідження у цій галузі на рівні докторської дисертації [3].

Звернення до концептів «ментальність» та «менталітет» мотивується, зокрема, ще й тим, що останні, у свою чергу, використовуються при характеристиці концепту права: «...являясь сложным ментальным образованием, совокупностью-пучком правовых смыслов-ценностей, сгустком культуры, концепт права обладает огромной концептуальной (аксиологической) нагруженностью, имеет многослойную структуру, включающую внутренний этимологический слой, сжатую до основных пределов историю и активную слоевую составляющую в виде современных ассоциаций и идей» [30]. Завдяки таким рисам на тлі правової системи правовий менталітет виступає як основоположна матриця, що визначає правовий «колір» національної правової дійсності [31, с. 258].

Таким чином, за допомогою використання зазначених концептів до визначення концепту права додається характеристика аксіологічних елементів останнього, що дозволяє не лише дати більш точне визначення права, але й дає змогу коригувати його навіть у межах позитивістського підходу. Особливо важливим є такий методологічний імператив стосовно права приватного.

Враховуючи викладене, можна зробити **ВИСНОВОК** про значення правового менталітету як чинника формування концепту приватного права. Саме стосовно приватного права повністю слушним є зауваження стосовно неприпустимості зведення правової реальності лише до проблеми закону, юридичної норми, їхнього співвідношення тощо. Натомість, духовно-культурологічна теорія правосвідомості і права (яка ґрунтується на врахуванні правового менталітету) має зайняти належне їй місце самостійного підходу до розуміння права поряд з природно-правовим та позитивістським, оскільки право не є лише догма права (позитивізм), але й не зводиться лише до моралізації права (юснатуралізм) [3].

Саме такий підхід, на нашу думку, має бути методологічною основою формування концепту права в цілому і концепту приватного права, зокрема.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Иллюшечкин В.П. Теория стадийного развития общества (история и проблемы) / В.П. Иллюшечкин. – М. : Восточная литература, 1996. – 406 с.
2. Абросимова И.А. Методологическая роль понятия цивилизации в социально-философском исследовании : дисс. ... канд. философ. наук / Ирина Александровна Абросимова. – Саратов, 2000. – 160 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/metodologicheskaya-rol-ponyatiya-tsvivilizatsii-v-sotsialno-filosofskom-issledovanii#ixzz38VsrtsBt>
3. Байниязов Р.С. Правосознание и правовой менталитет в России : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01. Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / Рустам Сулейманович Байниязов. – Саратов, 2006. – 349 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawtheses.com/pravosoznanie-i-pravovoy-mentalitet-v-rossii#ixzz32F0HA7d2>
4. Чеснокова Л.В. Концепт метафизического страха (Angst) в немецкой философии / Л.В. Чеснокова // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 160-165 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moluch.ru/archive/43/5248>
5. Бобкова Ю. Концепт в философских исследованиях, или Штрихи к философскому «портрету» концепта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub\\_6\\_137](http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_6_137)
6. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. / Ю.С. Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – 982 с.
7. Татарникова К.Г. Концепт комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К.Г. Татарникова // Юридичний вісник. – № 3(28). – 2013. – С. 69-73.
8. Ткаченко І.М. Розмежування термінів: «правове поняття», «правова категорія» та «правовий концепт» (на прикладі норм цивільного кодексу України) / І.М. Ткаченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 22 (61). – № 1. – 2009. – С. 384-388.
9. Бертельс Ж.-Л. Общая теория права / пер. с фр. – М., 2000. – 576 с.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон ; пер. с англ. Т. Велимева. – М. : АСТ, 2006. – 261 с.
11. Губань Р.В. Міжнародно-правові аспекти розвитку діалогу між цивілізаціями : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 – міжнародне право / Р.В. Губань. – К., 2009. – 198 с.
12. Смолянюк В. Зіткнення цивілізацій: міф чи реальність / В. Смолянюк : наук.-практ. конф. [«Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій»]. – К. : Нац. акад. управління, 2003. – С. 25-27.
13. Балтаджи П.М. Поняття «ментальність» у сучасних наукових дослідженнях / П.М. Балтаджи // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – 1997–2012. – Вип. 45. – С. 21-22.
14. Новый словарь иншомовных слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк; За ред. Л.І. Шевченко. – К.: АРІЙ, 2008. – 672 с.
15. Менталитет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki>

16. Менталитет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cozap.com.ua/text/5964/index-1.html>
17. Что такое менталитет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chtotakoe.com.ua/chto-takoe-mentalitet>
18. Менталитет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostoweb.kiev.ua/content/mentalitet>
19. Митина Г.В. Особенности изменения менталитета в современном российском обществе : дисс... канд. философ. наук: спец. 09.00.11. Социальная философия / Галина Владимировна Митина. – Уфа, 2005. – 153 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/osobennosti-izmeneniya-mentaliteta-v-sovremennom-rossiiskom-obshchestve#ixzz38VvOEZrN>
20. Корнейчук Э.А. Менталитет: истоки и исторические формы. Социально-философский анализ ментальностей первых христиан : дисс... канд. философ. наук / Эдуард Александрович Корнейчук. – Волгоград, 2001. – 155 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/mentalitet-istoki-i-istoricheskie-formy-sotsialno-filosofskii-analiz-mentalnostei-pervykh-kh#ixzz38ViHSQ15>
21. Супаров И.Н. Социальные динамика, структура и модели менталитета: концептуальное обоснование : дис... канд философских наук / Игорь Николаевич Супаров. – Омск, 2007. – 167 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/sotsialnye-dinamika-struktura-i-modeli-mentaliteta-kontseptualnoe-obosnovanie#ixzz38V6nxAbC>
22. Григорьева А.А. Русский менталитет: сущность и структура: социально-философский анализ : дис. ... канд философ. наук / Анастасия Александровна Григорьева. – Томск, 2008. – 120 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/russkii-mentalitet-sushchnost-i-struktura-sotsialno-filosofskii-analiz>
23. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
24. Стражний О.С. Український менталітет. Ілюзії. Міфи. Реальність. – К. : Книга, 2008. – 368 с.
25. Смітюх Г.Є. Український менталітет / Г.Є. Смітюх, В.В. Стрілецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html>
26. Философский словарь: Основан Г. Шмидтом. – 22-е, новое, переработ. изд. под ред. Г. Шишкоффа; пер. с нем.; общ. ред. В.А. Малинина. – М. : Республика, 2003. – 576 с.
27. Попов В.Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформація : автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.03 / В.Ю. Попов. – К., 2000. – 21 с.
28. Філіпова Т.В. Професійний менталітет державних службовців в Україні: технологія формування: автореф. дис. ... канд. держ. управління: спец. 25.00.03 / Т.В. Філіпова. – Дніпропетровськ, 2006. – 23 с.
29. Скуріхін С.М. Особливості правового менталітету офіцерського складу збройних сил України / С.М. Скуріхін // Часопис Київського ун-ту права. – 2012. – № 2. – С. 35-49.
30. Павлов Б. Б. Концепт права в русской культуре : дисс. ... канд. философ. наук: спец. 24.00.01. Теория и история культуры / Борис Борисович Павлов. – Великий Новгород, 2006. – 234 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/kontsept-prava-v-russkoi-kulture>
31. Павловська-Кравчук В. Поняття та сутність правового менталітету: методологія дослідження / В. Павловська-Кравчук // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2010. – № 4(63). – С. 257-265.

**Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна**  
**КОНЦЕПТ ПРИВАТНОГО ПРАВА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

У статті проведено аналіз права в цілому і приватного права, зокрема. Розглянуто приватне право, як концепт, який виступає як елемент національних правових систем, проявляючись як національне цивільне право. А також висвітлено концепт ментальності як чинника формування загального концепту приватного права, який внаслідок відмінностей національних менталітетів виступає підставою диференціації «цивільно-правових» систем.

**Ключові слова:** цивілістика, концепт, приватне право, цивілізація, ментальність, менталітет.

**Харитонов Евгений Олегович, Харитонova Елена Ивановна**  
**КОНЦЕПТ ЧАСТНОГО ПРАВА И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ**

В статье проведен анализ права в целом и непосредственно частного права. Рассмотрено частное право, как концепт, который выступает как элемент национальных правовых систем, проявляясь как национальное гражданское право. А также освещен концепт ментальности как фактора формирования общего концепта частного права, который вследствие различий национальных менталитетов выступает основанием дифференциации «гражданско-правовых» систем.

**Ключевые слова:** цивилистика, концепт, частное право, цивилизация, ментальность, менталитет.

**Kharytonov Eugen Olehovych, Kharytonova Olena Ivanivna**  
**THE CONCEPT OF PRIVATE LAW AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF IMPROVEMENT OF CIVIL LEGISLATION**

The article provides an analysis of the law in general and private law in particular. Private law is considered as a concept, which acts as an element of national legal systems, which manifests itself as a national civil law. Also highlights the concept of mentality as a factor in the formation of the general concept of private law. Due to differences in national mentalities this concept performs as the basis of differentiation of «civil law» systems.

**Keywords:** civil law, concept, private law, civilization, mentality.